

Ristijärvi 2015

Kirkonkylän yleiskaavan muutosalueiden arkeologinen inventointi

Tapani Rostedt 2.9.2015

KESKI-POHJANMAAN ARKEOLOGIAPALVELU

Tiivistelmä

Keski-Pohjanmaan Arkeologiapalvelu suoritti arkeologista inventointia Kirkonkylän yleiskaavan muutos-alueilla Ristijärven keskustan läheisyydessä Ristijärven kunnan tilauksesta. Työ tehtiin 15.–17.6.2015, kesken yhteensä 3 kenttätyöpäivää. Työn suoritti FM Tapani Rostedt.

Inventoinnissa löytyi 8 uutta kohdetta, joista 2 ajoittuu historialliselle ajalle ja joita ehdotetaan muinaisjään-
nöksiksi. Muut havaitut ihmisten rakentamat kohteet (6 kpl) ajoittuvat uudelle ajalle eivätkä ole muinais-
muistolain määritelmän mukaan suojeltavia muinaisjäännöksiä. Lisäksi tarkastettiin silmänvaraisesti alueen
jo tunnetut muinaisjäännökset, joiden osalta ei havaittu mainittavia suurempia muutoksia.

Sisällysluettelo

	S.
1. Perustiedot.....	4
2. Inventoinnin lähtökohdat ja menetelmät.....	4
2.1. Esiselvitys.....	5
2.2. Tutkimushistoria.....	5
2.3. Maastoinventointimenetelmä.....	5
3. Maisema, topografia ja geologia.....	6
4. Alueen esihistoriallinen maankäyttö.....	7
5. Alueen historiallisen ajan maankäyttö.....	7
6. Tulokset.....	8
7. Kohdehakemisto.....	9
8. Kohdetiedot.....	9
9. Aineistoluettelo.....	28

Kansikuva: Kuva 1. Kohde 16, kuva äärimmäisenä koillisessa olevasta suojahuoneesta. Kuvattu kaakkoon.

1. Perustiedot

Inventointialue: Ristijärvi, Kirkonkylän yleiskaavan muutosalueet

Tilaaja: Ristijärven kunta

Inventoinnin laji: Yleisinventointi

Työaika: Kenttätyöaika 15.–17.6.2015, yht. 3 kenttätyöpäivää

Peruskartat: R5131L , vanha lehtijako 3434 06

Korkeus: n. 133–160 m mpy

Koordinaattijärjestelmä: ETRS-TM35 FIN -tasokoordinaatio

Kopio raportista: Museoviraston arkisto (digitaalinen ja paperikopio), Kainuun museo (digitaalinen kopio)

Aiemmat tutkimukset:

Matti Huurre 1961 (inventointi)

Esa Suominen 1987 (tarkastus)

Esa Suominen 2001 (inventointi)

Esa Suominen 2009 (tarkastus)

2. Inventoinnin lähtökohdat ja menetelmät

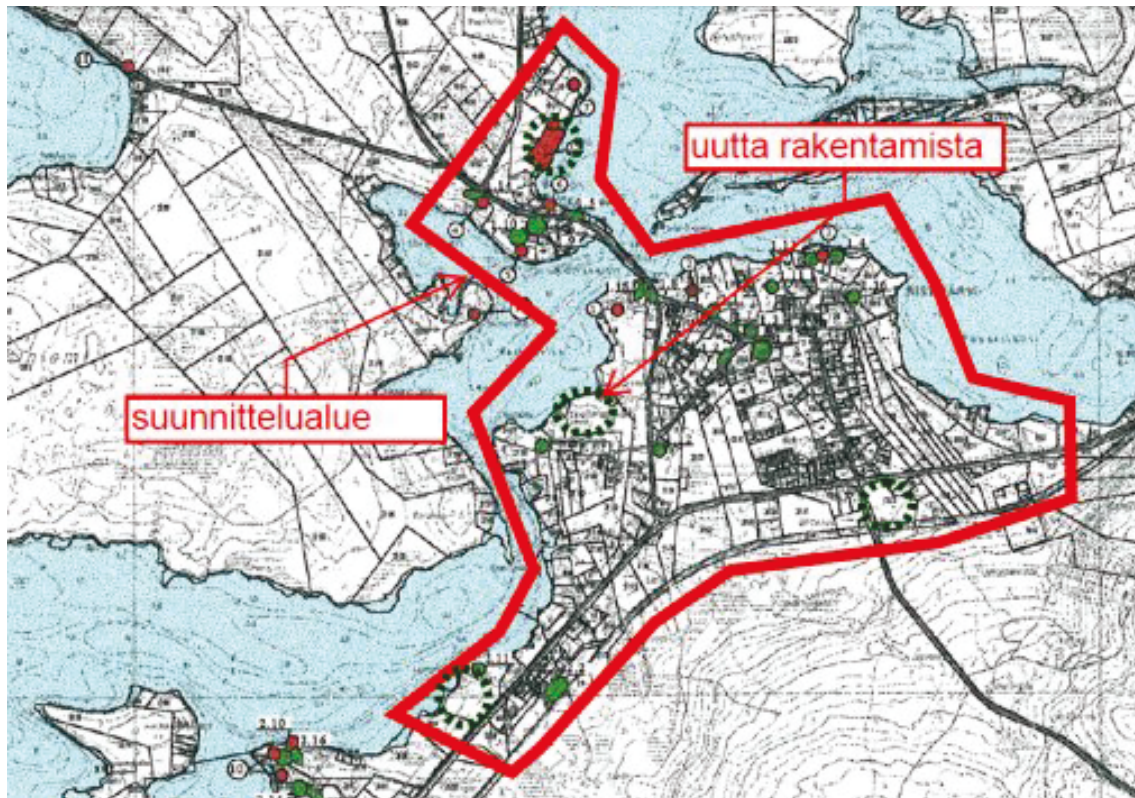
Ristijärvi sijaitsee keskellä nykyistä Kainuuta, Oulujärven koillispuolella. Kunta sijaitsee sen läpi virtaavan Emäjoen sekä sen lisävesien ympärillä. Ristijärven kirkonkylän yleiskaavaan on suunnitella muutoksia, joiden pohjalta alueella oli tarpeen tehdä arkeologinen inventointi. Arkeologian osalta sen suoritti FM Tapani Rosstedt.

Kaavoitetulta alueelta tunnetaan ennestään useita esihistorialliseen aikaan ajoitettavia muinaisjäänneksiä. Tästä johtuen oli alueen tarkempi inventointi tarpeen ennen kaavan vahvistamista.

Tässä selvityksessä tarkistettiin silmänvaraisesti jo tunnetut muinaisjäännekohteet sekä etsittiin uusia muinaisjäänneksiä ja pyrittiin myös huomioimaan muita kulttuuriperintökohteita sekä ihmisen toiminnan seurauksena syntyneitä rakenteita ja muutoksia luonnonympäristössä, joilla voi olla merkitystä kokonaiskuvan saamisessa kohdealueen muinaisjäänneksistä ja hankkeen vaikutuksista arkeologiseen kulttuuriperintöön.

Kartta 1. Tutkittavan alueen sijainti (sininen suorakulmio) Suomen kartalla.

Kartta 2. Tutkittava kaava-alue.

2.1. Esiselvitys

Esiselvityksessä käytettiin Kainuun maakunta-arkiston vanhoja karttoja, Museoviraston arkiston aineistoa, Museoviraston rekisteriportaalia, GTK:n kallioperä- ja maaperäkartoja, Maanmittauslaitoksen ortoilmakuvia sekä vanhoja peruskarttoja. Yleispiirteisesti on käyty läpi myös internetistä löytyvää isojakoa vanhempaa kartta-aineistoa (maakirjakartat, rajakartat ym. '<http://www.vanhakartta.fi/historialliset-kartat>').

2.2. Tutkimushistoria

Ristijärven esihistoriaa on tutkittu varsin vähän, toki siitäkin on joitakin tietoja. Ristijärven alueen ensimmäisen systemaattisen inventoinnin suoritti Matti Huurre vuonna 1961. Myöhemmin tutkittavalla alueella on inventointeja ja tarkastuksia tehnyt Esa Suominen Kainuun museosta (1987, 2001, 2009). Asuinpaikkoja tunnetaan jo kivikaudelta alkaen, mutta kiinteämmän asutuksen oletetaan alkaneen vasta keskiajalla, 1500-luvulta alkaen.

2.3. Maastoinventointimenetelmä

Maastoinventoinnissa tarkastettiin arkeologisesti soveltuvia kohteita sekä muita historiallisten karttojen perusteella lupaavia kohteita. Inventointi perustuu pääosin silmänvaraisiin pintahavaintoihin, hiekkaluotoilla tehtyihin 30 x 30 cm halkaisijaltaan olevia koekuoppia. Tarvittaessa kivi- ja maarakenteita kairattiin maanäyttekairalla. Kohteet kirjattiin jos oli tarpeellista, lisäksi tehtiin maasto- ja maisemaselvityksiä.

Työssä käytettiin apuna GPS-paikanninta (Magellan GPS 320), Canon Powershot A80 digikameraa sekä QuantumGIS 2.2.0 paikkatieto-ohjelmaa.

3. Maisema topografia ja geologia,

Ristijärven kunnan pituus luoteesta kaakkoon on 53 km ja leveys koillisesta lounaaseen 21 km. Seudun vaarat, mäet, laaksot ja painanteet kietoutuvat toisiinsa vaihtelevaksi maastoksi, jota elävöittävät lukuisat järvet ja lammet sekä kohoumien lomitse mutkittelevat joet ja purot.

Yleisin maalaji on moreeni, joka usein ulottuu vaarojen laelle asti. Laaksoissa on moreenin ohella hiekkaa ja hiesua. Myös avarat suomaat ovat pitäjälle luonteenomaisia. Tutkittu alue on vain pieni osa koko Ristijärven kunnasta. Se sijaitsee pääosin kirkonkylän lähiympäristössä, Iijärven itäosassa ja Ristijärvellä. Kirkonkylän kohdalla maaston pohja on lähellä liven pinnan tasoa, noin 140 m mpy.

Suurin osa tutkitusta alueesta on joko rakennettua hyötykäyttöaluetta tai peltoa. Ranta-alueet on kohtuullisen vahvasti rakennettu, niitä kuitenkin tarkastettiin mahdollisuuksien mukaan. Metsäalueet, joissa olisi arkeologista potentiaalia, tarkastettiin. Kaikki tunnetut esihistorialliset kohteet tarkastettiin silmänvaraisesti, ts. maaperään ei kajottu.

Kartta 3. Inventoidut alueet sinisellä vinoviivoituksella. Maanmittauslaitoksen maastokarttarasteri 08/2015.

4. Alueen esihistoriallinen maankäyttö

Tutkittavalta alueelta tunnetaan 8 kivikautista kohdetta, ne keskittyvät pääosin järvien rannoille. Koska vesistön korkeus alueella on aivan varhaisinta asutusvaihetta lukuun ottamatta pysynyt suhteellisen vakaasti samoilla korkeuksilla, on nuorempien kivikautisten asuinpaikkojen ajoitus ongelmallista. Jos asutus on vesistönsäältä, kuten on oletettu, voi ajoitus olla välillä 6000 eKr.– 1500 eKr. tai jopa sitäkin nuorempaa. Ennestään tunnettujen kohteiden ajoituksesta tai tarkemmasta laajuudesta tutkittavalla alueella ei ole selkeää tietoa.

5. Alueen historiallisen ajan maankäyttö

Hankealueella on ollut vanhaa kyläasutusta todennäköisesti viimeistään 1550-luvulla, tarkempia lähdetietoja siitä on 1500-luvun loppupuolelta. Tuolloin (1570-luvulla) seudulla oli tiettävästi jo 20 taloa. Täyssinän rauhan jälkeisessä asuttamisvaiheessa Ristijärvellä todettiin 1600-luvun alussa 14 vanhempaa taloa sekä 2 uudistaloa. Idästä tulleen hyökkäyksen jälkeen todettiin vuonna 1613 että Ristijärven 16 talosta peräti kahdeksan oli tuhouttu. 1640-luvun lopulla Kainuun ja Ristijärvenkin asutus alkoi vahvistua vuosisadan alun sotien jälkeen. Vuonna 1650 asui nykyisen kunnan alueella 19 talollista (Turpeinen 2004, s. 34–35). Tällöin Ristijärveä pidettiin jo yhtenä Emäjoen varren keskuspaikoista. Viimeistään 1650 lienee Ristijärvelle rakennettu oma kappeli, joka on merkitty Claes Claessonin laatimaan Kajaanin ”läänin” karttaan (Arffman 2004, s. 415–417). Kartan mukaan kappeli sijaitsi Ristijärven luoteisrannalla, nykyisen hautausmaan tienoilla. Ristijärven nykyinen kirkko rakennettiin 1807 (Arffman 2004, s. 439). Myöhemmin asutus vakiintui ja vahvistui edelleen.

Kartta 4. Vuoden 1650 kartassa (MMH vanhemmat kartat 107/56M 25/04) Ristijärven kappeli on merkitty Ristijärven luoteisrannalle, nykyisen hautausmaan alueelle.

1600-luvulla tervaa poltettiin yleisesti Pohjanmaalla, 1700-luvulla tervanpolto yleistyi myös Oulujoen ympäristössä ja Hyrynsalmen reitin alajuoksulla. 1800-luvulla tervanpolto yleistyi Kainuun pääelinkeinoksi (Turpeinen 1985, 116-117). 1860-luvulta aina vuosisadan loppuun saakka tervanpolto oli Ristijärvellä varsin yleistä, vähentyen kuitenkin vuosisadan loppua kohti selvästi. Syynä olivat paitsi tervan hinnan vaihtelut myös elinkeinomuutos; rautatien myötä metsän arvo nousi ja oltiin muutenkin siirtymässä metsä- ja karjatalouteen (Turpeinen 1985, s. 274; 2004, s. 72–73). Kunnan alueella on todennäköisesti runsaasti tervanpoltoon liittyviä rakenteita, niitä ei kuitenkaan ole tarkemmin kartoitettu. Tervahautoja ei nyt tutkitulta alueelta havaittu.

.6. Tulokset

Inventoinnissa tarkastettiin kaikki karttojen perusteella lupaavat kohteet. Uusia historiallisen ajan muinaisjäännöskohteita löydettiin kaksi kappaletta, tosin niitten tarkempi ajoitus jäi epäselväksi. Muita alueen kulttuurihistoriaan liittyviä kohteita havaittiin 6 kappaletta. Ne eivät ole muinaismuistolailta suojeltuja kohteita, mutta suositellaan että ne kuitenkin kaavoituksessa otettaisi huomioon.

Simossa 2.9.2015

Tapani Rostedt

7. Kohdehakemisto

Kohde	Mj-tyyppi	Tyyppin tarkenne	Ajoitus	Lkm	Luokka	Sivu
1. Ristijärvi Hautausmaa	asuinpaikat,	ei määritelty	kivikausi	1	2	9
2. Ristijärvi Kellukka	asuinpaikat,	ei määritelty	kivikausi	1	2	11
3. Ristijärvi Kärkelänniemi	asuinpaikat,	ei määritelty	kivikausi	1	2	12
4. Ristijärvi Onnenniemi	asuinpaikat,	ei määritelty	kivikausi	1	2	13
5. Ristijärvi Pussila	asuinpaikat,	ei määritelty	kivikausi	1	2	14
6. Ristijärvi Pehkola	asuinpaikat,	ei määritelty	kivikausi	1	2	15
7. Ristijärvi Tuomela	asuinpaikat,	ei määritelty	kivikausi	1	2	16
8. Ristijärvi Pohjola	asuinpaikat,	ei määritelty	kivikausi	1	2	17
9. Ristijärvi Halolanharju	asuinpaikat,	ei määritelty	historiallinen	1	2	18
10. Ristijärvi Putkolanniemi	asuinpaikat,	ei määritelty	historiallinen	1	2	19
11. Ristijärvi Kallela	kivirakenteet,	rajamerkit	uusi aika	1	-	21
12. Ristijärvi Hautausmaa-Pussila	tierakenteet,	tielinjaukset	uusi aika	1	-	22
13. Ristijärvi Kellukka 2	maarakenteet,	taisteluhaudat	uusi aika	1	-	24
14. Ristijärvi Kellukka 3	maarakenteet,	taisteluhaudat	uusi aika	1	-	25
15. Ristijärvi Kellukka 4	maarakenteet,	taisteluhaudat	uusi aika	1	-	26
16. Ristijärvi Jäteasema	maarakenteet,	suojuhuoneet	uusi aika	3	-	27

8. Kohdetiedot

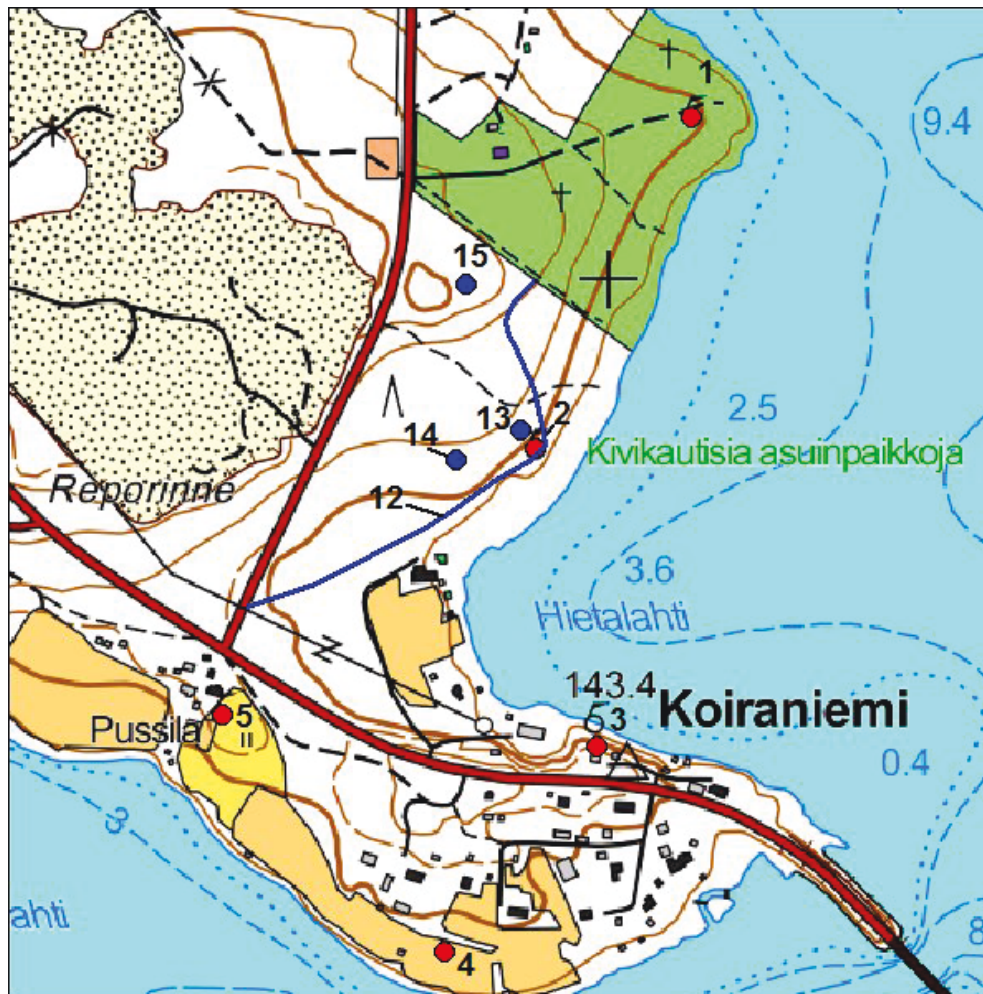
Esihistoriallisen ajan muinaisjäännökset, tunnetut

1 RISTIJÄRVI HAUTAUSMAA

Mj-rekisteri:	697010007
Laji:	kiinteä muinaisjäännos
Mj-tyyppi:	asuinpaikat
Tyyppin tarkenne:	ei määritelty
Ajoitus yleinen:	kivikausi
Ajoitustarkenne:	ei määritelty
Lukumäärä:	1
Rauhoitusluokkaehdotus:	2
Paikkatiedot:	
Karttanumero:	R5131L, vanha karttalehtijako 3434 06
Koordinaatit:	N: 7155164 E: 557086 z 140-145 m mpy
Koord.selite:	
Rajaus:	pistemäinen
Inventointimenetelmät:	pintahavainnointi
Aiemmat tutkimukset:	Matti Huurre 1961 (inventointi) Esa Suominen 1987 (tarkastus) Esa Suominen 2001 (inventointi)
Aiemmat löydöt:	KM 15 366 (inventointilöytöjä)

Maastotiedot: Asuinpaikka sijaitsee Emäjoen länsipuolta Hyrynsalmelle johtavan tien 8890 ja Ristijärven rannan välissä, Ristijärven länsirannalla olevan hautausmaan alueella. Löytöjä on tullut esille kahdesta kohdasta, mutta kyseessä lienee sama asuinpaikka. Kohde sijaitsee 0,6 km Puolangalle johtavan tien risteyksestä koilliseen, hautausmaalla. Museoviraston muinaisjäännosrekisterin tietojen perusteella Hautausmaan asuinpaikka lienee yhtenäistä asuinpaikkaa Kellukka-nimisen asuinpaikan kanssa.

Kuvaus: Asuinpaikka-alue on mäntykangasta, jolla on hautausmaa. Silmänvaraisesti arvioituna paikka on sovelias esihistorialliseen asumiseen. Hautapoluilla havaittiin joitakin kvartseja, jotka jätettiin paikoilleen.

Kartta 5. Tunnetut esihistorialliset kohteet 1-5 (punaiset ympyrät) ja muut kulttuurihistorialliset kohteet 12-15 (siniset ympyrät). Numerot viittaavat inventointikertomuksen kohdenumerointiin.

Kuva 2. Hautausmaan esihistoriallinen asuinpaikka, kuvattu lounaaseen.

2 RISTIJÄRVI KELLUKKA

Mj-rekisteri:	697010022
Laji:	kiinteä muinaisjäännös
Mj-tyyppi:	asuinpaikat
Tyypin tarkenne:	ei määritelty
Ajoitus yleinen:	kivikausi
Ajoitustarkenne:	ei määritelty
Lukumäärä:	1
Rauhoitusluokkaehdotus:	2
Paikkatiedot:	
Karttanumero:	R5131L, vanha karttalehtijako 343406
Koordinaatit:	N: 7154824 E: 556926 z 140 m mpy
Koord.selite:	
Rajaus:	pistemäinen
Inventointimenetelmät:	pintahavainnointi
Aiemmat tutkimukset:	Esa Suominen 1987 (tarkastus) Esa Suominen 2001 (inventointi)
Aiemmat löydöt:	KM 23908 (kvartsia ja palanutta luuta)

Maastotiedot: Asuinpaikka sijaitsee Ristijärven kirkosta noin 1,2 km luoteeseen, Emäjoen länsipuolta Hyryn-salmelle johtavan tien 8890 ja Ristijärven rannan välissä, 0,4 km Puolangalle johtavan tien risteyksestä koilliseen, hautausmaan eteläpuolella olevassa kaakkoon, kohti Ristijärven rantaa viettävässä rinteessä. Asuinpaikkalöytöjä on aikaisempien havaintojen mukaan tullut esille noin 200 m pitkältä matkalta. Museoviraston muinaisjäännösrekisterin tietojen perusteella Kellukan asuinpaikka lienee yhtenäistä asuinpaikkaa Hautausmaa-nimisen asuinpaikan kanssa.

Kuvaus: Asuinpaikka-alue on mäntykangasta. Silmänvaraisesti arvioituna paikka on sovelias esihistorialliseen asumiseen.

Kartta kohteen 1 yhteydessä.

Kuva 3. Kellukan esihistoriallinen asuinpaikka, kuvattu itään.

3 RISTIJÄRVI KÄRKELÄNNIEMI

Mj-rekisteri:	697010006
Laji:	kiinteä muinaisjäännös
Mj-tyyppi:	asuinpaikat
Tyypin tarkenne:	ei määritelty
Ajoitus yleinen:	kivikausi
Ajoitustarkenne:	ei määritelty
Lukumäärä:	1
Rauhoitusluokkaehdotus:	2
Paikkatiedot:	
Karttanumero:	R5131L, vanha karttalehtijako 343406
Koordinaatit: N: 7154545 E: 556986	
	z 135-140 m mpy
Koord.selite:	
Rajaus:	pistemäinen
Inventointimenetelmät:	pintahavainnointi
Aiemmat tutkimukset:	Matti Huurre 1961 (inventointi) Esa Suominen 1987 (tarkastus) Esa Suominen 2001 (inventointi)
Aiemmat löydöt:	KM 15365 (Inv. löytöjä)

Maastotiedot: Asuinpaikka sijaitsee Ristijärven kirkosta noin 1,2 km luoteeseen. Asuinpaikka sijaitsee Koira-niemen pohjoiskupeella, Hietalahden etelärannalla olevalla varastoalueella.

Kuvaus: Asuinpaikka-alue on mäntykangasta, jolla on varastoalue. Silmänvaraisesti arvioituna paikka on sovelias esihistorialliseen asumiseen.

Kartta kohteen 1 yhteydessä.

Kuva 4. Kärkelänniemen esihistoriallinen asuinpaikka, kuvattu pohjoiseen.

4 RISTIJÄRVI ONNENNIEMI

Mj-rekisteri:	697010005
Laji:	kiinteä muinaisjäännös
Mj-tyyppi:	asuinpaikat
Tyypin tarkenne:	ei määritelty
Ajoitus yleinen:	kivikausi
Ajoitustarkenne:	ei määritelty
Lukumäärä:	1
Rauhoitusluokkaehdotus:	2
Paikkatiedot:	
Karttanumero:	R5131L, vanha karttalehtijako 343406
Koordinaatit:	N: 7154304 E: 556825 z 135-140 m mpy
Koord.selite:	
Rajaus:	pistemäinen
Inventointimenetelmät:	pintahavainnointi
Aiemmat tutkimukset:	Matti Huurre 1961 (inventointi) Esa Suominen 1987 (tarkastus) Esa Suominen 2001 (inventointi)
Aiemmat löydöt:	KM 15364 (inv. löytöjä)

Maastotiedot: Asuinpaikka sijaitsee Ristijärven kirkosta noin 1,2 km länsiluoteeseen. Asuinpaikka sijaitsee Koiraniemen etelärannalla, Pussilahden pohjoisrannalla, talosta eteläkaakkoon olevalla pellolla. Asuinpaikka-löydöt ovat tulleet esille loivalta peltorinteeltä, joka rannasta laskee jyrkkänä törmänä veteen.

Kuvaus: Asuinpaikka-alue on peltoa. Silmänvaraisesti arvioituna paikka on sovelias esihistorialliseen asumiseen. Pellolla havaittiin joitakin kvartsi-iskoksia, jotka jätettiin paikalleen.

Kartta kohteen 1 yhteydessä.

Kuva 5. Onnenniemen esihistoriallinen asuinpaikka, kuvattu länteen.

5 RISTIJÄRVI PUSSILA

Mj-rekisteri:	697010004
Laji:	kiinteä muinaisjäännös
Mj-tyyppi:	asuinpaikat
Tyypin tarkenne:	ei määritely
Ajoitus yleinen:	kivikausi
Ajoitustarkenne:	ei määritely
Lukumäärä:	1
Rauhoitusluokkaehdotus:	2
Paikkatiedot:	
Karttanumero:	R5131L, vanha karttalehtijako 343406
Koordinaatit:	N: 7154555 E: 556606 z 142 m mpy
Koord.selite:	
Rajaus:	pistemäinen
Inventointimenetelmät:	pintahavainnointi
Aiemmat tutkimukset:	Matti Huurre 1961 (inventointi) Esa Suominen 1987 (tarkastus) Esa Suominen 2001 (inventointi)
Aiemmat löydöt:	KM 15363 (Inv. löytöjä)

Maastotiedot: Asuinpaikka sijaitsee Ristijärven kirkosta noin 1,5 km länsiluoteeseen. Asuinpaikka sijaitsee Koiraniemen tyvessä, Säckisenlahden koillisrannalla, talon eteläpuolisella peltoalueella. Alueella on kaksi terrassia. Asuinpaikkalöydöt ovat tulleet esille ylemmän terrassin alueelta.

Kuvaus: Asuinpaikka-alue on heinällä kasvavaa peltoa. Silmänvaraisesti arvioituna paikka on sovelias esihistorialliseen asumiseen.

Kartta kohteen 1 yhteydessä.

Kuva 6. Pussilan kivikautinen asuinpaikka, kuvattu länsilounaaseen.

6 RISTIJÄRVI PEHKOLA

Mj-rekisteri:	697010002
Laji:	kiinteä muinaisjäännös
Mj-tyyppi:	asuinpaikat
Tyyppin tarkenne:	ei määritelty
Ajoitus yleinen:	kivikausi
Ajoitustarkenne:	ei määritelty
Lukumäärä:	1
Rauhoitusluokkaehdotus:	2
Paikkatiedot:	
Karttanumero:	R5131L, vanha karttalehtijako 343406
Koordinaatit:	N: 7154105 E: 557605 z 135-138 m mpy
Koord.selite:	
Rajaus:	pistemäinen
Inventointimenetelmät:	pintahavainnointi
Aiemmat tutkimukset:	Matti Huurre 1961 (inventointi) Esa Suominen 1987 (tarkastus) Esa Suominen 2001 (inventointi)
Aiemmat löydöt:	KM 15361 (Inv. löytöjä)

Maastotiedot: Asuinpaikka sijaitsee Ristijärven kirkosta noin 0,5 km länsiluoteeseen. Asuinpaikka sijaitsee Koirasalmen suun eteläpuolella, Pehkolan talon länsipuolisella peltoalueella. Museoviraston muinaisjäännösrekisterin tietojen perusteella Pehkolan asuinpaikka saattaa olla yhtenäistä asuinpaikkaa Tuomela-nimisen asuinpaikan kanssa.

Kuvaus: Asuinpaikka-alue on kynnettyä peltoa. Silmänvaraisesti arvioituna paikka on sovelias esihistorialliseen asumiseen. Koordinaattien ilmoittamassa paikassa havaittiin joitakin kvartsi-iskoksia, jotka jätettiin paikalleen.

Kartta 6. Tunnetut esihistorialliset kohteet 6-8 (punaiset ympyrät) ja historiallisen ajan kohde 9 (sininen ympyrä). Numerot viittaavat inventointikertomuksen kohdenumerointiin.

Kuva 7. Pehkolan esihistoriallinen asuinpaikka, kuvattu pohjoiskoilliseen.

7 RISTIJÄRVI TUOMELA

Mj-rekisteri:	697010001
Laji:	kiinteä muinaisjäännös
Mj-tyyppi:	asuinpaikat
Tyypin tarkenne:	ei määritelty
Ajoitus yleinen:	kivikausi
Ajoitustarkenne:	ei määritelty
Lukumäärä:	1
Rauhoitusluokkaehdotus:	2
Paikkatiedot:	
Karttanumero:	R5131L, vanha karttalehtijako 343406
Koordinaatit:	N: 7154005 E: 557305 z 137-140 m mpy
Koord.selite:	
Rajaus:	pistemäinen
Inventointimenetelmät:	pintahavainnointi
Aiemmat tutkimukset:	Matti Huurre 1961 (inventointi) Esa Suominen 1987 (tarkastus) Esa Suominen 2001 (inventointi)
Aiemmat löydöt:	KM 15360 (Inv. löytöjä)

Maastotiedot: Asuinpaikka sijaitsee Ristijärven kirkosta noin 0,7 km länsiluoteeseen. Asuinpaikka sijaitsee Koirasalmen etelä- ja Vattuselän itärannalla, Tuomelan talon länsi- ja lounaispuolisella peltoalueella. Museoviraston muinaisjäännösrekisterin tietojen perusteella Tuomelan asuinpaikka saattaa olla yhtenäistä asuinpaikkaa Pehkola-nimisen asuinpaikan kanssa.

Kuvaus: Asuinpaikka-alue on kynnetyä peltoa. Silmänvaraisesti arvioituna paikka on sovelias esihistorialliseen asumiseen. Koordinaattien ilmoittamassa paikassa havaittiin joitakin kvartsi-iskoksia, jotka jätettiin paikalleen.

Kartta kohteen 6 yhteydessä.

Kuva 8. Tuomelan esihistoriallinen asuinpaikka, kuvattu länsilounaaseen.

8 RISTIJÄRVI POHJOLA

Mj-rekisteri:	697010003
Laji:	kiinteä muinaisjäännös
Mj-tyyppi:	asuinpaikat
Tyyppin tarkenne:	ei määriteltä
Ajoitus yleinen:	kivikausi
Ajoitustarkenne:	ei määriteltä
Lukumäärä:	1
Rauhoitusluokkaehdotus:	2
Paikkatiedot:	
Karttanumero:	R5131L, vanha karttalehtijako 343406
Koordinaatit:	N: 7154285 E: 558365 z 135-140 m mpy
Koord.selite:	
Rajaus:	pistemäinen
Inventointimenetelmät:	pintahavainnointi
Aiemmat tutkimukset:	Matti Huurre 1961 (inventointi) Esa Suominen 1987 (tarkastus) Esa Suominen 2001 (inventointi) Esa Suominen 2009 (tarkastus)
Aiemmat löydöt:	KM 15362 (inv. löytöjä)

Maastotiedot: Asuinpaikka sijaitsee Ristijärven kirkosta noin 0,5 km koilliseen. Asuinpaikka sijaitsee Ristijärven etelärannalla, Pakarinlahden suulla, Pohjolan talon itäpuolella olevalla peltoalueella. Alue on pääosin jyrkästi järveen viettävää, mutta ylempänä on myös melko tasaista aluetta. Asuinpaikkalöydöt ovat tulleet esille peltoalueella olevan pienen kalliikohdan juurelta ja sen päältä.

Kuvaus: Asuinpaikka-alue on heinittynyttä vanhaa peltoa. Silmänvaraisesti arvioituna rinteän yläosa on soveliaista esihistorialliseen asumiseen.

Kartta kohteen 6 yhteydessä.

Kuva 9. Pohjolan esihistoriallinen asuinpaikka, kuvattu pohjoiskoilliseen.

Historiallisen ajan muinaisjännökset

9 RISTIJÄRVI HALOLANHARJU

Mj-rekisteri:	-
<i>Laji:</i>	kiinteä muinaisjännös
<i>Mj-tyyppi:</i>	asuinpaikat
<i>Tyyppin tarkenne:</i>	ei määritelty
<i>Ajoitus yleinen:</i>	historiallinen
<i>Ajoitustarkenne:</i>	ei määritelty
<i>Lukumäärä:</i>	1
<i>Rauhoitusluokkaehdotus:</i>	2
Paikkatiedot:	
<i>Karttanumero:</i>	R5131L, vanha karttalehtijako 343406
<i>Koordinaatit:</i>	N: 7153912 E: 557952 z 145 m mpy
<i>Koord.selite:</i>	GPS-mittaus
<i>Rajaus:</i>	pistemäinen
<i>Inventointimenetelmät:</i>	pintahavainnointi
<i>Aiemmat tutkimukset:</i>	-
<i>Aiemmat löydöt:</i>	-

Maastotiedot: Asuinpaikka sijaitsee Ristijärven kirkosta noin 0,1 km länsiluoteeseen. Asuinpaikka sijaitsee kirkon länsipuolella sijaitsevaan kiviseen kuusimetsään raivatulla aukiolla. Kirkko on rakennettu 1807 Halolanharjulle Tololan talon eteläpuolelle (Arffman 2004, s. 428 ja 439).

Kuvaus: Paikalla havaittiin historialliseen aikaan ajoittuvat vanhan talon perustuksen nurkkakivet sekä siihen liittyen kohtuullisen järeä kivistä ladottu tulisija. Tulisijan kohdalla on vanhan petäjän osittain lahonnut kanto. Talon koko on 5x12 metriä, siihen liittyvän tulisijan koko on 4x3x1 metriä.

Kartta kohteen 6 yhteydessä.

Kuva 10. Halolanharjun historiallisen ajan kohde, kuvattu kaakkoon.

10 RISTIJÄRVI PUTKOLANNIEMI

Mj-rekisteri:	-
Laji:	kiinteä muinaisjäännös
Mj-tyyppi:	asuinpaikat
Tyypin tarkenne:	ei määritelty
Ajoitus yleinen:	historiallinen
Ajoitustarkenne:	ei määritelty
Lukumäärä:	1
Rauhoitusluokkaehdotus:	2
Paikkatiedot:	
Karttanumero:	R5131L, vanha karttalehtijako 343406
Koordinaatit:	N: 7152697 E: 557288 z 145 m mpy
Koord.selite:	GPS-mittaus
Rajaus:	pistemäinen
Inventointimenetelmät:	pintahavainnointi
Aiemmat tutkimukset:	-
Aiemmat löydöt:	-

Maastotiedot: Asuinpaikka sijaitsee Ristijärven kirkosta noin 1,35 km lounaaseen. Asuinpaikka sijaitsee kevyen liikenteen väylän luoteispuolella mäntymetsässä pienellä maastosta erottuvalla kumpareella.

Kuvaus: Paikalla havaittiin historialliseen aikaan ajoittuva kivistä ladottu suorakulmio, ilmeisesti vanhan talon järeä kivistä ladottu tulisija. Tulisijan yksi nurkka on aikaisemmin paljastettu, todennäköisesti viereisen kevyen liikenteen väylän rakentamisen yhteydessä. Paljastetusta nurkasta ilmenee että rakenne on ladottu lohkotuista kivistä. Ilmeisesti kyseessä on vanha tulisija, jonka koko on 5x6x1 metriä. Paikalla mahdollisesti sijainneesta talosta ei havaittu merkkejä. Pihapiiri on ainakin osittain tuhoutunut kevyen liikenteen väylää rakennettaessa.

Kartta 7. Kohteet 10 ja 16.

Kuva 11. Putkolanniemen historiallisen ajan kohde, kuvattu koilliseen.

Muut havainnot

11 RISTIJÄRVI Kallela

Mj-rekisteri:

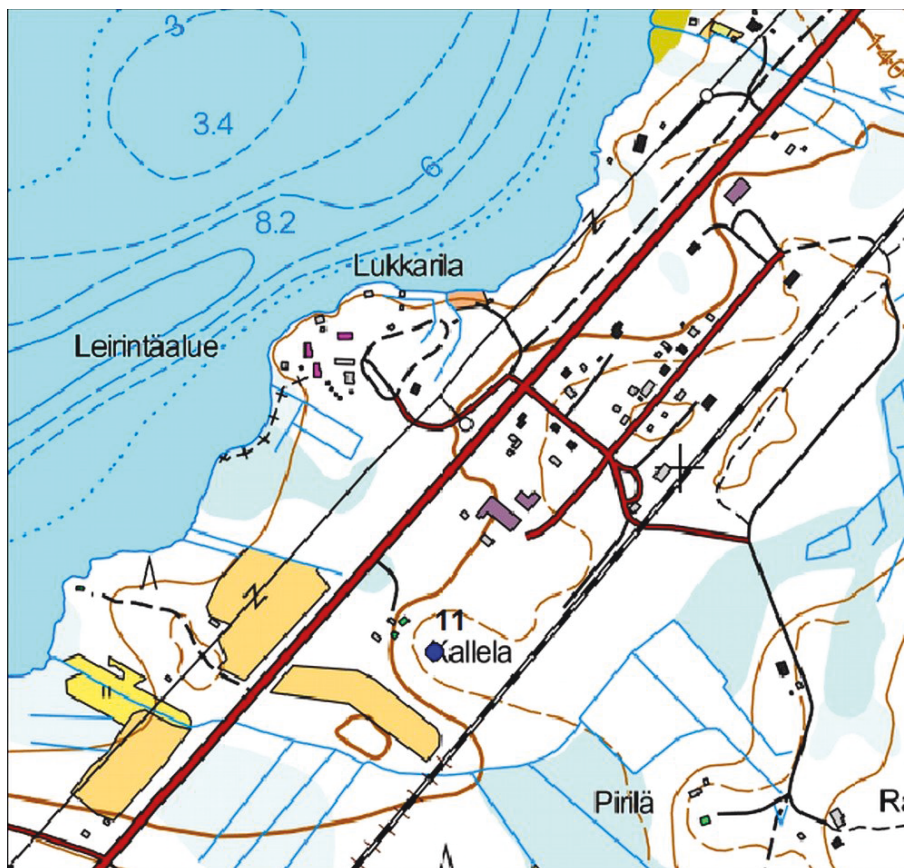
Laji:	- (ei muinaisjäännös)
Mj-tyyppi:	kivirakenteet
Tyypin tarkenne:	rajamerkit
Ajoitus yleinen:	uusi aika
Lukumäärä:	1
Rauhoitusluokkaehdotus:	- (ei muinaisjäännös)

Paikkatiedot:

Karttanumero:	343406 Ristijärvi
Koordinaatit:	N: 7151769 E: 556690 z 143 m mpy
Koord.selite:	GPS-mittaus
Rajaus:	pistemäinen
Inventointimenetelmät:	pintahavainnointi
Aiemmat tutkimukset:-	

Maastotiedot: Kohde sijaitsee Ristijärven kirkolta 2,5 km lounaaseen, ympärillä nuorta talousmetsää.

Kuvaus: Rajamerkinä on 1m x 1m kokoinen neliömäinen kivikasa, joka on ladottu lohkotuista kivistä. Kasan keskellä on lohkottu pystykivi, jossa on numero 49. Rajamerkkejä ei maastossa tarkastettu järjestelmällisesti. Vaikka yhä käytössä oleva rajamerkki ei olekaan muinaisjäännös, suositellaan kuitenkin sen ottamista suunnittelussa huomioon osana alueen asutushistoriaa.

Kartta 8. Kohde 11.

Kuva 12. Kallelan yhä käytössä oleva rajamerkki, kuvattu etelään.

12 RISTIJÄRVI Hautausmaa-Pussila

Mj-rekisteri:

<i>Laji:</i>	- (ei muinaisjäännös)
<i>Mj-tyyppi:</i>	tierakenteet
<i>Tyyppin tarkenne:</i>	vanhat tiet
<i>Ajoitus yleinen:</i>	uusi aika
<i>Lukumäärä:</i>	1
<i>Rauhoitusluokkaehdotus:</i>	- (ei muinaisjäännös)

Paikkatiedot:

<i>Karttanumero:</i>	R5131L, vanha karttalehtijako 343406	
<i>Koordinaatit:</i>	N: 7154997 E: 556922	
	z 140-145 m mpy	
<i>Koord.selite:</i>	tien alku hautausmaan portin kohdalla	
<i>Rajaus:</i>	linjaus	
<i>Muut pisteet:</i>	7154997	556922 tie alkaa
	7154960	556893
	7154834	556932
	7154753	556831
	7154695	556704
	7154657	556639 tie loppuu

Inventointimenetelmät: pintahavainnointi

Aiemmat tutkimukset: -

Maastotiedot: Kohde sijaitsee Ristijärven kirkolta 1,6 km luoteeseen, ympärillä on nuorehkoa mäntyä kasvavaa talousmetsää.

Kuvaus: Kyseessä on vanhan rantatien jäänteet. Tie kulki aikoinaan Ristijärven keskustasta kunnan hautausmaalle. Tie poistui käytöstä 1950-luvulla. Nykyään tielinjaus näkyy maastossa vain 3-4 metriä leveänä tasanteena, jolla kasvaa nuorehkoa mäntymetsää. Vaikka suhteellisen äskettäin käytöstä poistunut tielinjaus ei olekaan muinaisjäännös, suositellaan kuitenkin sen ottamista suunnittelussa huomioon osana alueen asutushistoriaa.

Kartta 9. Tunnetut esihistorialliset kohteet 1-5 (punaiset ympyrät) ja muut kulttuurihistorialliset kohteet 12-15 (siniset ympyrät).

Kuva 13. Vanha tielinja Ristijärveltä hautausmaalle, kuvattu lounaaseen.

13 RISTIJÄRVI Kellukka 2

Mj-rekisteri:

Laji: - (ei muinaisjäännös)
Mj-tyyppi: maarakenteet
Tyypin tarkenne: taisteluhaudat
Ajoitus yleinen: uusi aika
Lukumäärä: 1
Rauhoitusluokkaehdotus: - (ei muinaisjäännös)

Paikkatiedot:

Karttanumero: R5131L, vanha karttalehtijako 343406

Koordinaatit: N: 7154823 E: 556891

z 150 m mpy

Koord.selite: taisteluhaudan arvioitu keskipiste

Rajaus: linjaus

Muut pisteet: 7154824 556898 rakenne alkaa

7154824 556893

7154823 556891

7154825 556888

7154828 556885 rakenne loppuu

Inventointimenetelmät: pintahavainnointi

Aiemmat tutkimukset: -

Maastotiedot: Kohde sijaitsee Ristijärven kirkolta 1,6 km luoteeseen, ympärillä on nuorehkoa mäntyä kasvavaa talousmetsää.

Kuvaus: Kyseessä on saksalaisten toisen maailmansodan loppupuolella rakentaman taisteluhaudan jäänteet. Ne liittyvät nykyään hylättyyn tiehen, joka kulki aikoinaan Ristijärven keskustasta kunnan hautausmaalle taisteluhaudan itäpuolella. Tie poistui käytöstä 1950-luvulla. Kesällä 1944 etelämpänä olleet saksalaisten joukot vetäytyivät Kontionmäen ja Sotkamon suunnista Ristijärvelle ja asettuivat lopulta aseisiin vesistön luoteispuolelle (Arffman 2004, s. 519). Vaikka toiseen maailmansotaan liittyvä taisteluhauta ei olekaan muinaisjäännös, suositellaan kuitenkin sen ottamista suunnittelussa huomioon osana alueen historiaa.

Kartta kohteen 12 yhteydessä.

Kuva 14. Kellukka 2, taisteluhauta, kuvattu lounaaseen.

14 RISTIJÄRVI Kellukka 3

Mj-rekisteri:

Laji: - (ei muinaisjäännös)
Mj-tyyppi: maarakenteet
Tyypin tarkenne: taisteluhaudat
Ajoitus yleinen: uusi aika
Lukumäärä: 1
Rauhoitusluokkaehdotus: - (ei muinaisjäännös)

Paikkatiedot:

Karttanumero: R5131L, vanha karttalehtijako 343406

Koordinaatit: N: 7154799 E: 556848

z 150 m mpy

Koord.selite: taisteluhaudan arvioitu keskipiste

Rajaus: linjaus

Muut pisteet: 7154798 556845 rakenne alkaa

7154799 556848

7154805 556847 rakenne loppuu

Inventointimenetelmät: pintahavainnointi

Aiemmat tutkimukset: -

Maastotiedot: Kohde sijaitsee Ristijärven kirkolta 1,6 km luoteeseen, ympärillä on nuorehkoa mäntyä kasvavaa talousmetsää.

Kuvaus: Kyseessä on saksalaisten toisen maailmansodan loppupuolella rakentaman taisteluhaudan jäänteet. Ne liittyvät nykyään hylättyyn tiehen, joka kulki aikoinaan Ristijärven keskustasta kunnan hautausmaalle taisteluhaudan itäpuolella. Tie poistui käytöstä 1950-luvulla. Kesällä 1944 etelämpänä olleet saksalaisten joukot vetäytyivät Kontionmäen ja Sotkamon suunnista Ristijärvelle ja asettuivat lopulta aseisiin vesistön luoteispuolelle (Arffman 2004, s. 519). Vaikka toiseen maailmansotaan liittyvä taisteluhauta ei olekaan muinaisjäännös, suositellaan kuitenkin sen ottamista suunnittelussa huomioon osana alueen historiaa.

Kartta kohteen 12 yhteydessä.

Kuva 15. Kellukka 3, taisteluhauta, kuvattu lounaaseen.

15 RISTIJÄRVI Kellukka 4

Mj-rekisteri:

Laji: - (ei muinaisjäännös)
Mj-tyyppi: maarakenteet
Tyyppin tarkenne: taisteluhaudat
Ajoitus yleinen: uusi aika
Lukumäärä: 1
Rauhoitusluokkaehdotus: - (ei muinaisjäännös)

Paikkatiedot:

Karttanumero: R 5131L, vanha karttalehtijako 343406

Koordinaatit: N: 7154991 E: 556857
z 155 m mpy

Koord.selite: taisteluhaudan arvioitu keskipiste

Rajaus: linjaus

Muut pisteet: 7154977 556857 rakenne alkaa
7154991 556857
7154992 556852
7154992 556854 rakenne loppuu

Inventointimenetelmät: pintahavainnointi

Aiemmat tutkimukset: -

Maastotiedot: Kohde sijaitsee Ristijärven kirkolta 1,6 km luoteeseen, ympärillä on nuorehkoa mäntyä kasvavaa talousmetsää.

Kuvaus: Kyseessä on saksalaisten toisen maailmansodan loppupuolella rakentaman taisteluhaudan jäänteet. Ne liittyvät nykyään hylättyyn tiehen, joka kulki aikoinaan Ristijärven keskustasta kunnan hautausmaalle taisteluhaudan itäpuolella. Tie poistui käytöstä 1950-luvulla. Kesällä 1944 etelämpänä olleet saksalaisten joukot vetäytyivät Kontionmäen ja Sotkamon suunnista Ristijärvelle ja asettuivat lopulta aseisiin vesistön luoteispuolelle (Arffman 2004, s. 519). Vaikka toiseen maailmansotaan liittyvä taisteluhauta ei olekaan muinaisjäännös, suositellaan kuitenkin sen ottamista suunnittelussa huomioon osana alueen historiaa.

Kartta kohteen 12 yhteydessä.

Kuva 16. Kellukka 2, taisteluhauta, kuvattu lounaaseen.

16 RISTIJÄRVI Jäteasema

Mj-rekisteri:

Laji:	- (ei muinaisjäännös)
Mj-tyyppi:	maarakenteet
Tyyppin tarkenne:	suojahuoneet
Ajoitus yleinen:	uusi aika
Lukumäärä:	1
Rauhoitusluokkaehdotus:	- (ei muinaisjäännös)

Paikkatiedot:

Karttanumero: R5131L, vanhakarttalehtijako 343406

Koordinaatit: N: 7152637 E: 557586

z 150 m mpy

Koord.selite: arvioitu keskipiste

Rajaus: linjaus

Muut pisteet:	suojahuone 1 (4x4m, oviaukko länteen)	7152671	557694
	suojahuone 2 (4x4m, oviaukko kaakkoon)	7152637	557586
	suojahuone 3 (5x4m, oviaukko kaakkoon)	7152629	557598

Inventointimenetelmät: pintahavainnointi

Aiemmat tutkimukset: -

Maastotiedot: Kohde sijaitsee Ristijärven kirkolta 1,3 km etelälounaaseen, ympärillä on nuorta mäntyä kasvavaa talousmetsää.

Kuvaus: Maastossa havaittiin kolme maahan kaivettua kuoppaa, jotka muodoltaan muistuttavat jonkin verran tervahautoja. Niiden muoto on neliömäisempi kuin tervehaudoilla, lisäksi lapionpistoissa ei havaittu mitään merkkejä hiilestä tai tervasta. Kyseessä onkin todennäköisesti Kontionmäeltä Ristijärven kautta Hyryn-salmelle ja edelleen Kuusamoon rakennetun rautatien työläisille rakennetut suojahuoneet. Rautatie rakennettiin vuosina 1934–1937, parhaimmillaan työvoimaa oli 300–400 henkeä (Turpeinen 2004, s. 88–89). Vaikka kohtuullisen nuoret suojahuoneet eivät olekaan muinaisjäännöksiä, suositellaan kuitenkin niiden ottamista suunnittelussa huomioon osana alueen asutushistoriaa.

Kartta kohteen 10 yhteydessä.

Kuva 17. Suojahuoneita jäteaseman itäpuolella, kuvattu koilliseen.

9. Aineistoluettelo

Arkistoaineisto:

Kansallisarkisto (Helsinki), isojakokartta 1843, Ristijärvi (MMH uudistuskartat F45 1/1-119).

Digitaalinen aineisto:

Arkistolaitoksen digitaaliarkisto Ristijärvi, pitäjänkartat, <http://digi.narc.fi/digi/search.ka>

Geologian tutkimuskeskus,
<http://gtkdata.gtk.fi/Maankamara/index.html>

Maanmittauslaitos, avoimien aineistojen tiedostopalvelu,
<https://tiedostopalvelu.maanmittauslaitos.fi/tp/kartta>

Museovirasto: Kulttuuriympäristön rekisteriportaali:
<http://kulttuuriymparisto.nba.fi/netsovellus/rekisteriportaali/portti/default.aspx>

Jyväskylän yliopiston julkaisuarkisto,
<http://www.vanhakartta.fi/historialliset-kartat/maakirjakartat/search-results>

Kirjallisuus:

Arffman Kaarlo 2004. Ristijärveläisen uskon historia. Teoksessa Ristijärven Historia. Jyväskylä. 401-564.

Turpeinen, Oiva 1985. Väestö ja talous 1721-1982. Teoksessa Kainuun Historia II. Kajaani.

Turpeinen, Oiva 2004. Ristijärven asutus, väestö ja elinkeinot. Teoksessa Ristijärven Historia. Jyväskylä. 23-400.